

ОКРЕМІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ УМОВ ЗВІЛЬНЕННЯ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У БОРОТЬБИ ІЗ ЗЛОЧИНАМИ ПРОТИ
ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ Гритенко О.А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального
права та кримінології ОДУВС

Тенденцією сучасної кримінально-правової політики стає розвиток методів управління, не пов'язаних з примусом, з тим щоб правомірність поведінки обумовлювалася не страхом перед санкціями, а позитивними моральними установками і звичками. Посилення моральної ролі кримінального закону, подальша його гуманізація кримінально-правова політика вважає напрямком оновлення чинного кримінального законодавства, з тим щоб попередити злочин, а якщо це не вдається, то хоча б відшкодувати заподіяну шкоду або зменшити її. Важливо максимально використовувати попереджувальні механізми кримінального закону, що стимулюють бажану для суспільства поведінку не загрозою покарання, а юридичною гарантією звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання.

39

Засобами запобігання подальшої шкоди, що завдається злочинами в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є встановлення в кримінально-правових нормах відповідальності за відповідні дії, а також наявність заохочувальних положень для осіб, що переступили кримінальний закон, але мають можливість вжити заходів для усунення створеної ними можливості серйозної шкоди і тим самим зменшити суспільну небезпеку своїх протиправних дій. Тобто подібні кримінальноправові норми, можна назвати нормами подвійної превенції. Особливість превентивного впливу таких норм в тому, що як загроза покаранням, так і його реалізація є спосіб здійснення спеціального попередження, що має на меті не допустити скоєння злочину. Ці превентивні норми спрямовані не тільки на попередження описаного в них злочину, але і правопорушень незлочинного характеру. Головне призначення цих норм - попередження іншого, нерідко більш небезпечного злочину, щодо якого описане в такій нормі злочин створює сприятливі умови, є як би підготовкою його здійснення. Ефективним засобом підвищення соціально-правової активності громадян у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів є заохочувальні норми кримінального права, багато з яких також мають подвійну превенцію. Заохочувальні норми не карають, а пропонують особі, що порушила закон, бажану для держави або окремих громадян поведінку. Заохочувальні норми формулюють підстави звільнення від кримінальної відповідальності. До таких кримінально-правових норм, у розділі XIII слід віднести ст. 307 (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів); ст. 309. (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту); ст. 311. (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів); ст. 321. (Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів); ст. 321-1. Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів.

40

Аналіз вказаних статей надає підстав для встановлення деяких закономірностей. Вказані норми адресовані суб'єктам кримінальноправових відносин у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів тощо: з однієї сторони - державі, яку представляє суд, який має право або зобов'язання застосувати заохочення, з іншої сторони - особам, які вчинили злочин, яких держава закликає до певної, описаної в законі правомірної поведінки. На відміну від диспозицій кримінально-правових норм, які забороняють певну поведінку, особі пропонується бажана соціально корисна поведінка,

спрямована на усунення або зменшення заподіяної шкоди або ступеня небезпеки вчиненого діяння. Особі надається право самому обирати варіант своєї поведінки, але одночасно держава обіцяє йому своє заохочення у вигляді звільнення від кримінальної відповідальності або пом'якшення її, якщо вона зупинить свій вибір на поведінці, описаній в заохочувальній нормі. Ці норми не примушують до певної поведінки, а лише пропонують той чи інший його варіант, обіцяючи за це заохочення. Здійснюючи більш детальний аналіз умов застосування заохочувальних норм передбачених розділом XIII, необхідно вказати на те, що усі норми (ст.ст. 307, 309, 311, 321, 321-1 КК України) містять схожі умови, а саме «добровільна відмова ...» (ст.ст. 307, 311, 321, 321-1 КК України) «добровільне лікування...» (ст. 309 КК України); «особа вказала джерело їх придбання...» (ст.ст. 307, 309, 311, 321, 321-1 КК України); «особа сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх обігом...» (ст.ст. 307, 311, 321, 321-1 КК України); «особа, розпочала лікування від наркоманії» (ст. 309 КК України) [2]. З метою удосконалення умов, які передбачаються у заохочувальних нормах на наш погляд є доцільним звернутися та проаналізувати інші заохочувальні норми, які регулюють звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема ч. 2 ст. 114 КК України, ч. 2 ст. 255 КК України, ч. 6 ст. 258 КК України. Так, у ч. 2 статті 114 КК України «Шпигунство» передбачається звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка припинила діяльність, передбачену частиною першою цієї статті, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено заподіяння шкоди інтересам України. У ч. 2 статті 255 КК України «Створення злочинної організації», звільняється від кримінальної відповідальності

41

особа, крім організатора або керівника злочинної організації, за вчинення злочину, передбаченого частиною першою цієї статті, якщо вона добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю. Або у ч. 6 статті 258 КК України «Терористичний акт» особа звільняється від кримінальної відповідальності за діяння, передбачене частиною першою цієї статті в частині погрози вчинення терористичного акту, якщо вона до повідомлення їй про підозру у вчиненні нею злочину добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю, у разі якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернено небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо в її діях немає складу іншого злочину [2]. Кримінальний кодекс України, закріплюючи підстави для звільнення від кримінальної відповідальності, застосовує декілька термінів: «добровільність заяви», «добровільне повідомлення про вчинення злочину», «з'явлення із зізнанням». У процесі з'ясування сенсу термінів в практиці їх застосування неминуче постає питання, чи є рівнозначними ці поняття, який їх зміст і співвідношення. Звертаючись до тлумачення терміну «з'явлення із зізнанням» великий юридичний словник пропонує наступне визначення з'явлення: це «добровільне особисте звернення (з'явлення) особи, яка вчинила злочин, із заявою про його вчинення в органи, що проводять слідство, прокуратуру, суд, з наміром передати себе в руки правосуддя» [2, с. 785]. З'явлення із зізнанням - це добровільне, безпосереднє звернення особи, яка вчинила злочин, до правоохоронних органів або суду з правдивим повідомленням про вчинений або підготовлюваний нею (самою або у групі) злочин із наміром передати себе в руки правосуддя [3, С. 383]. Виходячи з етимології терміну «з'явлення із зізнанням», воно передбачає правдиву та повну розповідь особи про всі обставини вчиненого нею злочину, тобто зізнання особи у вчиненні злочину. Якщо особа, маючи намір уникнути справедливого покарання, повідомляє про вчинення нею менш тяжкого злочину, або приховує необхідні для повного розкриття злочину обставини його вчинення, або укриває співучасників злочину, її дії слід розглядати як ухилення від кримінальної відповідальності, а відповідне «з'явлення із зізнанням» не можна враховувати як обставину, яка пом'якшує покарання. Добровільність, як обов'язкова ознака з'явлення із

зізнанням означає, що особа, яка з'явилась із зізнанням, усвідомлювала можливість уникнути кримінальної відповідальності, ухилитися від слідства та суду, однак із наявних у неї варіантів поведінки, вона вирішила здатися органам правосуддя. При цьому позитивний вплив на особу з боку близьких, рідних, друзів, переконання з їхнього боку з'явитися із зізнанням не впливає на добровільність з'явлення. Якщо особа мала свободу вибору - викрити себе чи ні, і вона обирає перший варіант, то має місце з'явлення із зізнанням. Головне встановити, що це є власне рішення винного. Якщо ж особа з'являється із зізнанням під впливом психічного або фізичного насилля, погроз або протизаконних методів ведення слідства, то таке «з'явлення із зізнанням» є вимушеним. Відсутність добровільності, як обов'язкової ознаки з'явлення із зізнанням, свідчить і про відсутність відповідної обставини, яка пом'якшує покарання [3, с. 384]. Отже, можна стверджувати, що такі умови (підстави) для звільнення від кримінальної відповідальності, як «добровільна заява...» або «добровільне повідомлення» є часткою такого терміну, як «з'явлення із зізнанням». На підставі вищевказаного можна дійти висновку про те, що поняття «з'явлення із зізнанням» за своїм змістом охоплює такі умови, як добровільна заява або добровільне повідомлення, а отже було б доцільним доповнити ст.ст. 307, 309, 311, 321, 321-1 КК України, цією умовою, а саме: «з'явлення із зізнанням особи у відповідні компетентні органи із усною або письмовою заявою про вчинений або підготовку до злочину...». Таким чином, реалізація у представлених в статтях законодавчих доповнень, а саме розширення умов застосування заохочувальних кримінально-правових норм щодо звільнення від кримінальної відповідальності осіб за вчинення злочинів у сфері обігу наркотичних речовин, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, фальсифікованих лікарських засобів буде сприяти удосконаленню законодавчої практики та кримінальної політики. Література 1. (Большой юридический словарь/ Под ред. А. Я. Сухарева. — 3е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2007. — 858 с. 2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : закон України від 05. 04. 2001 р. № 5460-VI (5460-17) із змін., внес. згідно

із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 01. 09. 2018 р. № 10-рп/2012 (v010p710-12). – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана. 3. Нікіфорова Т. І. Проблеми змісту деяких обставин, які пом'якшують покарання, передбачених ч.1 ст.66 КК України / Т. І. Нікіфорова // Форум права. - 2008. - № 3. - С. 380-387.